

Ціна договірна

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ
СТОМАТОЛОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ**

**М. С. Скрипніков, О. Н. Люлька, И. С. Єленський,
Т. П. Скрипнікова**

**ГУМАНІЗАЦІЯ ТА ГУМАНІТАРИЗАЦІЯ
УЧБОВО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ В
МЕДИЧНОМУ ІНСТИТУТІ
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА**

Полтава—1992

У відповідності з Актом про незалежність України, якісними змінами, які виникли у світовому розвитку та нашому суспільстві, гостро стоїть питання про необхідність гуманізації і гуманітаризації освіти.

Розглядаючи гуманізм освіти як принцип наукового і практичного пізнання дійсності, як важливу складову частину учбово-виховної роботи, конференція професорсько-викладацького складу Полтавського державного медичного стоматологічного інституту, яка відбулася 3 березня 1992 року, прийняла рішення — підготувати та видати поради викладачам по практичному здійсненню гуманізації і гуманітаризації учбово-виховного процесу.

Виконуючи це рішення, авторський колектив у складі: заслуженого діяча науки і техніки України, академіка Української академії наук національного прогресу, професора ІМ. С. Скрипнікова; професора О. Н. Люльки — проректора по учбовій роботі; доцента Єленського І. С. — помічника ректора; доцента кафедри інтернатури по стоматології Т. П. Скрипнікової підготували рекомендований посібник, який розрахований для широкого кола викладачів і студентів інституту, лікарів-інтернів, і висловлюють надію, що він принесе користь в учбово виховній роботі і практичній діяльності.

Авторський колектив буде вдячний читачам за відгуки, побажання і пропозиції.

Відповідальний за випуск — доцент Т. П. СКРИПНІКОВА.

Сучасний лікар — це людина, яка не тільки досконально володіє своєю спеціальністю, але і людина високої культури, яка опанувала норми загальнолюдської моралі, милосердя, має широку ерудицію, це громадянин і патріот своєї батьківщини.

Досвід організації навчання у вищих учбових закладах більшості країн світу гозорить, що одним із головних завдань підготовки спеціалістів з вищою освітою є не тільки пошук нових шляхів навчання, але і розширення гуманізації та гуманітаризації процесу загальноосвітньої і професійної підготовки студентів.

Ця проблема має особливо важливе значення у нашій країні. В минулі роки вона вирішувалась однобічно. Багато говорилось про необхідність формування високих моральних якостей, культури, гуманізму у студентської молоді, але робилось дуже мало. Це стосується як гуманітарних, так і спеціальних дисциплін.

Гуманітарні науки не включали важливих сучасних проблем, в тому числі і загальнолюдських норм моралі. Головну увагу направляли на ідеологізацію гуманітарних наук, які вивчались в інституті. Постійно зменшувався учбовий час на вивчення таких дисциплін як філософія, економіка, соціологія та інш. Ряд перспективних напрямків суспільствознавства не розроблялось.

При вивченні спеціальних дисциплін загальнотеоретичного і клінічного профілів допущені суттєві недоліки — БОНН не в повній мірі пов'язувались з проблемами гуманізації, що не забезпечувало всебічного розвитку людини як особистості і вищої цінності суспільства.

Проблема гуманізації учбово-виховного процесу не обмежується роботою викладачів гуманітарних і суспільно-політичних дисциплін.

Хто може забезпечити успішне вирішення гуманізації навчання майбутніх лікарів? Треба визнати, що кафедра суспіль

них наук з цим завданням ще не справляється, а кафедри спеціальних дисциплін цим не займаються в достатній мірі.[^] Це справа всього професорсько-викладацького колективу, який повинен ввести гуманітарні знання в навчальний процес, закріплювати зв'язок навчання з досягненнями світової і вітчизняної наукової думки, наполегливо зменшувати розрив між культурою, наукою і освітою, утверджувати у студентів загальнолюдські цінності, формувати у них навички самостійної творчої думки, політичної, моральної і естетичної культури, зміцнювати зв'язок між гуманітарною і медичною освітою.

Доки професорсько-викладацький колектив не проникнеться почуттям необхідності гуманітарної підготовки і не визначить свого місця в її здійсненні, не може бути якісної професійної освіти.

Довгий час вища освіта була перетворена в процес отримання певних професійних знань і навичок. Питання гуманізації, моралі відходили на задній план. Нарешті ми зрозуміли, що нам потрібні освічені люди, а не просто спеціалісти.

Для лікаря завжди була характерна широчінь інтересів, прагнення до визнання культурних цінностей, повага до людини, як до особистості. В останні роки ми стали про це забувати.¹ А слід згадати таких видатних медичних діячів України як Ф. Г. Японський, О. О. Богомолець, М. Д. Стражеско, П. А. Кучаренко, П. М. Бойко і багатьох інших. Всі вони були чудовими педагогами і вихователями молоді, освіченими людьми.

Через всю педагогічну і практичну діяльність академіка М. Д. Стражеско проходила ідея гуманізму. Актуальність ідей М. Д. Стражеско для сучасності обумовлена перш за все тим, що вони активно впливають на особистість студента-медика, прискорюють становлення його як лікаря, підвищують його культуру, формують морально-психологічні якості, необхідні для професійної діяльності. Характеризуючи поведінку того чи іншого лікаря, М. Д. Стражеско неодноразово висловлював думку, що виконання ним свого обов'язку в значній мірі пов'язане з тим, як він дивиться на навколишній світ, на людей, на своїх колег, на сучасне суспільство.

В наш час викладачам необхідна допомога в пізнанні суті і необхідності гуманізації навчально-виховного процесу.

» * ★

Що розуміють під гуманізацією та гуманітаризацією навчально-виховного процесу?

Гуманізація — олюднення процесу навчання, вплив на людину, спрямований на заінтересований розвиток особистості, його прав на волю, щастя, соціальний захист, естетичне сприйняття навколишнього світу, духовну культуру та освіту, створення умов для розвитку його здібностей, перш за все в професійній діяльності.

Гуманізація навчально-виховного процесу — це забезпечення високого рівня освіти, духовної культури людини,

Під гуманітарною, спрямованістю навчального процесу у медичному вузі ми розуміємо здатність професорсько-викладацького складу вирішувати завдання формування у майбутніх лікарів наукового світогляду, високих людських і моральних якостей, озброювати їх навичками деонтології та їх використання у практичній діяльності. Це загальноінститутська програма, розрахована на прищеплення студентам поваги до людини.

Підготовка спеціалістів повинна проводитися і на основі гуманітаризації вищої школи, що означає визначення місця гуманітарних і соціально-політичних дисциплін у загальній системі навчання. Концепція гуманітаризації передбачає «Оновлення змісту та структури гуманітарних та соціально-політичних наук, засвоєння досягнень світової та вітчизняної наукової думки, системи загальнолюдських цінностей». (Матеріали спільної колегії Міністерств вищої і середньої спеціальної освіти, народної освіти, культури, охорони здоров'я, торгівлі, Комітету у справах молоді, фізкультури та спорту «Про викладання гуманітарних та соціально-політичних дисциплін у вищих і середніх спеціальних закладах Української РСР», Київ, 1991, с. 13).

Таким чином, суть гуманізації та гуманітаризації навчально-виховного процесу полягає в утвердженні у студентів загальнолюдських цінностей.

З цього приводу доцільно нагадати читачеві про поняття — цінність.

Цінність у вузькому розумінні слова — регулятори духовного життя, моральної, художньої, соціально-політичної, релігійної свідомості. Дійсність розглядається крізь призму її цінності для людини.

' Виникає питання, чи потрібно вважати цінністю все те, що потрібно людині для життя? А що саме потрібно людині для життя?

Всім відомо, що людині потрібне не тільки задоволення її фізичних потреб, але й задоволення високих духовних інтересів,

Є цінності загальнолюдські, є цінності, які належать певній соціальній групі, а є цінності особисті. Пріоритетними є загальнолюдські, які обумовлюють інтереси розвитку людства. І ні в якій мірі не можна ними нехтувати в інтересах того чи іншого класу, що було основою у нашій виховній роботі в минулому.

І зараз ще лише говорять про пріоритет загальнолюдських цінностей, але на практиці ЦЄ положення ігнорується, стороною обходять умови, які забезпечують цей пріоритет. Це виявляється і в тому, що слово «освіта» відсутнє у вживанні більшості політиків та економістів усіх рівнів. (Вісник вищої школи, 1992, № 1, с. 3).

А чи маємо ми право забувати про зростання таких явищ, як видання низькопроблемної літератури, розважальних передач сумнівної якості? Багато матеріальних носіїв культури знищено, нерідко йде пропаганда низькопроблемної моралі.

В тяжких обставинах, які склалися в країні, деякі політики та економісти вважають, що зараз не до освіти, не до її гуманізації. Подібні твердження можуть мати тяжкі наслідки.

Не можна не погодитися з думками, викладеними в статті О. А'брамова «Освіта в політиці та політика в освіті» (Вісник вищої школи, 1992, № 1) про те, що вийти з кризового стану можливо лише на основі консолідації в духовній сфері. Причина нашої бідності — бідність духу. Серед заходів, які були прийняті для ліквідації недоліків в нашому житті, пріоритет мусимо віддати формуванню Людини, втіленню гуманізації та гуманітаризації освіти.

Відмічаючи важливість і необхідність гуманізації та гуманітаризації освіти, необхідно підкреслити їх загальний характер, тобто вирішення цієї проблеми при підготовці всіх спеціалістів з вищою освітою.

Однак не можна не бачити і деякі особливості цих питань в медичному інституті.

З чого ж вони складаються?

Перш за все з того, що лікар — це спеціаліст, який має безпосереднє відношення до людей, своїх пацієнтів. Це не

просто контакт з колегами по роботі, а це такі відношення між лікарем і хворим, між лікарем і родичами хворого, між-лікарем та іншими медичними працівниками, від яких залежить ви-, рішення професійних задач — забезпечення здоров'я, життя людини — самого найдорожчого, що в нього є.

Для цього лікар мусить оволодіти високим моральним багатством, духовною культурою, бачити у хворій людині особистість зі своїми запитами, інтересами, проблемами.

Тому кожен викладач медичного інституту, як ніхто інший, повинен під час проведення занять формувати у майбутнього лікаря ті якості, які складають гуманітарну підготовку.

У програмі навчання в медичному інституті передбачено спеціальний курс медичної етики та лікарської деонтології, який має великий вплив на здійснення гуманізації учбово-виховного процесу. Цей курс розглядається як один з гуманітарних предметів і його введено до учбового плану медичного вузу. Медична етика та деонтологія — основа гуманізму лікаря.

Кожний хворий - особистість. Між лікарем і хворим постійно йде діалог. У цьому діалозі взагалі недопустимі елементи приниження людської гідності. Дуже важливими властивостями для Лікаря є не тільки здатність до виконання своїх обов'язків, працездатність, але й гуманність, сердечне ставлення до хворого. Це і визначає роль медичної етики та деонтології у процесі гуманізації навчання.

Нарешті треба підкреслити, що серед багатьох високих моральних якостей, норм загальнолюдських цінностей є така, яка, не принижуючи важливості і значення інших, має особливе значення. Це — милосердя. У процесі гуманізації цій якості надається особлива увага. Про її зміст і важливість написано багато. Наведемо висловлювання видатного вітчизняного лікаря і педагога М. Я. Мудрова (1771 —1831 рр.). Звертаючись до своїх учнів, він писав: «Почавши з любові до ближнього, я повинен прищепити вам все те, що витікає з однієї лікарської добродетності: услужливість, готовність до допомоги в усяку годину, вдень і вночі, привітливості, яка приваблює до себе боязких і сміливих, милосердя до чужоземців і бідних, безкорисливість, взаєморозуміння до погрішностей хворого, суворість до їх неслухняності, ввічливу повагу до вищих, розмову тільки про потрібне і корисне, скромність і соромливість, у-всякому разі, стриманість у їжі,—непорушений-снокій-обличчя-та духупри ще-

безпеці **хворому**, веселість без сміху і жартів при щасливому **перебігу хвороби, зберігання** таємниці та потаємності при **хворобах негожих»**.

Тільки подумайте — яка величезна кількість почуттів повинна формуватися у студента, майбутнього лікаря. Всі названі у свій час М. Я. Мудровим якості лікаря є загальнолюдськими. Їх виховання сьогодні набуває особливу важливість тому, що мали і мають місце недоліки у системі підготовки лікаря, виявляються факти несумлінного ставлення частини медичних працівників до своїх обов'язків.

Сказане потребує надати гуманізації та гуманітаризації навчання в медичному інституті першочергову увагу.

В практичному здійсненні завдань по гуманізації та гуманітаризації учбово-виховного процесу у вузах України зроблено немало. Серед заходів, націлених на вирішення проблеми, слід назвати «Закон України про освіту», в якому йде мова про завдання освіти, основні принципи її, права, та обов'язки педагогічних працівників, та інші положення.

У Законі чітко визначені обов'язки викладачів: забезпечення умов для засвоєння студентами, клінічними ординаторами, аспірантами, докторантами навчальних програм на рівні обов'язкових державних вимог, сприяння розвитку їх здібностей:

— наставленням і особистим прикладом утвердження поваги до принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, відданості, патріотизму, гуманізму, доброти, стриманості, ирпцолоубстна, поміркованості, інших добродчинностей;

виховування поваги до батьків, жінки, культурно-націонмлмшх цінностей України, країни походження, державного і соціального ладу, цивілізації, відмінних від власних, дбайливе ставлення до навколишнього середовища;

підготовка до свідомого життя в душі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;

— додержання педагогічної етики, моралі, поваги до гідності студента;

— захист дітей, молоді від будь-яких форм фізичного або духовного насильства, запобігання вживання ними алкоголю, наркотиків, інших шкідливих звичок;

— постійне підвищення професійного рівня, педагогічної майстерності, загальної і політичної культури.

У цих положеннях містяться майже всі проблеми гуманізації навчання і те, що викладач повинен робити для їх успішного розв'язання.

Аналіз учбово-виховного процесу приводить до висновку, що на протязі навчання і виховання студентів мають місце серйозні недоліки гуманітарної підготовки майбутніх лікарів, невідповідність їх сучасним потребам нашої держави — України і світовому рівню.

На це впливають раніші твердження, що проблеми гуманізму і моралі мають класовий характер, що вони принципово відрізняються в соціалістичному і капіталістичному суспільствах. Подібні свідчення з'явилися під впливом пануючої в країні ідеології. Такі норми як правдивість, справедливість, відданість, патріотизм, працелюбність та інші є загальнолюдськими нормами моралі. Вони належать усім народам незалежно від державного та суспільного ладу. Високі гуманістичні принципи склалися у давні часи, в період становлення і розвитку людських відносин. Вони служать людям по сьогоднішній день, служитимуть їм і в майбутньому. Тому студенти під час учбово-виховного процесу повинні отримати таку підготовку, яка б не тільки орієнтувала їх на засвоєння моральних основ сучасності і моральний досвід минулого, а також подавала б науково обгрунтовані орієнтири для розв'язання можливих проблем у майбутньому. Інакше формуються пасивність, інертність, догматизм в моральній свідомості.

Студентові в процесі навчання необхідно отримати чіткі методологічні установки про те, що собою являють моральне та аморальне, гуманне та антигуманне, та яка їх роль в житті, в професійній діяльності. Від майбутнього лікаря необхідно вимагати знання, а також виконання моральних та політичних обов'язків громадянина. Але моральну орієнтацію не можна перетворювати на догму. Досвід підтверджує, що тільки вивченням гуманітарних наук не можна замінити професійні вимоги.

Головними мотивами, які спонукають студентів прийти до медичного інституту, є покликання, бажання принести людині користь, престижність лікарської діяльності. Про це студенти розповідають при співрозмові. Ці позитивні якості самі собою є стимулами до оволодіння професією лікаря. Здавалося б, що простіше, треба- професорсько-викладацькому. складу ...скористуватися цим та, спираючись на них, формувати ті якості, які да*

дуть можливість студентів здійснити свою мрію — стати лікарем.

Роки навчання в інституті — найкращі роки в житті людини. Вона сповнена вірою у свою мету, вона має силу, щоб здолати труднощі і досягти її. Але не завжди викладачі використовують ці можливості.

Чому студент, який закінчує інститут, не має достатньо високого рівня культури? Чому він вчиться у медінституті і може ударити свого товариша ножем? Чому на випускному курсі деякі з них здійснюють аморальні вчинки? Чому, навчаючись в інституті протягом 5 — 6 років, деякі студенти не знають адреси місцевих музеїв?

Чому? Чому? Чому?

Тому, що викладачі не надавали цьому належної уваги. Частина викладачів втратила час — не виховала у студентів поваги до загальнолюдських цінностей, недостатньо збагачувала їх знаннями культури. В подібних випадках студент закінчує інститут, одержує диплом про вищу медичну освіту, але не засвоює елементарних моральних якостей, не отримує достатнього рівня культури. Виявляється — мало мати вищу медичну освіту.

Диплом — це ще не посвідчення високої культури, відповідальності, інтелігентності людини. Хтось вірно підмітив: «Стати людиною набагато складніше, ніж одержати освіту».

Хто в цьому винен? Студент чи викладач? Мабуть — обидва.

Визнаймо, що викладач винен немало. Тепер можна згадати про викладачів, які кажуть, що студент — доросла людина, навіщо, мовляв, виховувати його? Результат ми бачимо.

Далеко не всім студентам при забрудненнях були запропоновані послуги з боку викладачів. А студенти постійно скаржаться на учбове перевантаження, відсутність часу відвідати музей, концерт, прочитати цікаву художню книжку. Уважний аналіз подібних фактів свідчить, як це не парадоксально, що частина з них не виділялась в оволодінні професійними знаннями.

Довіра студенту, надія на його самостійність — діло добре, але допомога йому з боку вихователя вкрай необхідна. Отримавши її, він буде завжди вдячний своєму керівнику за допомогу в накопиченні знань, в культурному рості, в становленні особистості.

Не розмовами, які ставлять під сумнів необхідність виховання студентів, а вивченням його духовного світу, інтересів, потреб повинен займатися викладач. Це дасть змогу знайти більш ефективні шляхи здійснення гуманізації учбово-виховного процесу.

Таким чином, ефективність учбово-виховного процесу, його гуманізація в значній мірі залежать від взаємовідносин між викладачами і студентами. Ці взаємовідносини складні. Викладач повинен розуміти соціально-політичні особливості студентів. В цьому плані важливо підкреслити вік студента. Це вік, коли йде постійне зростання інтересу до пізнання професії і поглиблення моральних орієнтацій особистості, формування характеру і численних моральних якостей. Деякі з цих якостей набувають все більшого значення, а роль інших зменшується. У внутрішньому світі студента іде боротьба і дуже часто він підпадає під поганий вплив, тоді гору беруть негативні якості. Підтримати позитивні, здолати негативні — мета навчання і виховання. Для цього викладач повинен ще більше акцентувати увагу на формуванні почуття гордості за свою професію, прагненні зробити усе для людей, суспільства, для подолання хвороби. Завдяки цьому формується такий спосіб життя студентів, який викликає у них живу зацікавленість до пізнання і повагу до принципів загальнолюдської моралі, практичному втіленню їх в життя, що сприяє розвитку позитивних, необхідних їм якостей майбутнього спеціаліста, громадянина, гуманіста. Названі риси, які виникають на основі глибокого осмислення завдань, поставлених перед студентами, розвиваються, набувають характеру самостійності і служать важливим приводом їх успішного життя і діяльності, визначають вірний шлях поведінки, сприяють розумній життєдіяльності.

Тому цілком виправданими з боку викладачів є дії по використанню найрізноманітніших форм і методів виховного впливу в ході навчання студентів. Така праця повинна проводитися постійно, всіма кафедрами від першого і до останнього дня перебування студентів в інституті.

Навчання з інституті — це період найбільш інтенсивного розквіту інтелектуальних і моральних сил молодої людини.

К. Д. Ушинський підкреслював, що матеріал, який в цей час отримує молода людина, повинен бути високої якості. Це, мабуть, початковий принцип для діяльності педйОга, оскільки він акцентує його увагу на вирішення таких питань: що ізливати в

душу молоді людини, як краще вирішити цю задачу, які сприятливі умови для її вирішення? Відповіді на перераховані та багато інших питань сприяють всебічному розвитку людини як особистості та вищої цінності суспільства.

Таким чином, проблема гуманізації учбово-виховного процесу стає однією з центральних. Не можна не погодитися з даними американських дослідників, які вважають, що «гуманітарні знання облагороджують характер людини, розширюють її кругозір, розвивають у неї почуття інтуїції, формують його моральні цінності» (Вісник вищої школи, 1993, № 1, с. 29).

* *

Серед деякої частини викладачів є думка, що посилення уваги до проблем гуманізації в сучасних умовах є повернення до ідеологізації викладання. Це мовби ідеологізація викладання тільки іншими шляхами. Мовби подібного ніколи не було в Росії і немає у вузах високорозвинених країн.

В дійсності це не так. Вся система політичного і економічного життя більшості країн світу відводить освіті велику роль, вирішує національні проблеми своєї держави. Керуючі кола роблять багато для гуманізації та гуманітаризації навчання як в початковій, середній, так і у вищій школі.

В останні роки у США розробляються перспективні настанови з організації освіти у XXI столітті, і в них підкреслюються деякі цікаві для нас моменти:

- американське навчання повинно зайняти перше місце у світі;
- освіта — основа високої якості життя, джерело безсмертя культурних цінностей країни;
- освіта — основа до американської конкурентної спроможності на міжнародній арені.

Щоб всі ці цілі досягти, пропонуються конкретні заходи, серед яких: необхідність учнями повністю оволодіти історією, навчити кожного учня правильному затонуванню своїх розумових здібностей так, щоб він був підготовленим до громадянської відповідальності, подальшого продовження навчання і виробничої зайнятості в сучасній економіці. (Вісник вищої школи, 1990, № 10, с. 75).

Таким чином, у США освіта і її гуманізація розглядаються

як першочергове завдання. Це стосується не лише шкільної освіти, але і вищої. На Заході висловлюють занепокоєність з приводу ідеологічної спрямованості навчання. Це видно на прикладі Месачусетського технологічного інституту, одного із найавторитетніших вузів США. Вищим керівним органом інституту є рада піклувальників. Рада формує загальну політику вузу, зміст і ідеологічну спрямованість викладання (Вісник вищої школи, 1991, № 7, с. 79).

В цьому вузі для того, щоб виконати програму навчання, студент-першокурсник повинен вибрати одну з трьох запропонованих програм по тому чи іншому предмету і вибрати вісім дисциплін із списку гуманітарних наук, мистецтва і суспільних наук. Це стосується всіх факультетів.

До кожного, хто вступив в інститут, закріплюється консультант із викладачів та службовців — один по учбовій роботі, другий по студентському життю. Сама назва говорить про їх спрямованість. Наша преса поки що мало висвітлює цей бік діяльності вузів Заходу. Приклад з Месачусетським вузом ми привели не випадково. Думаємо, що викладач розуміє, до чого це сказано.

Ознайомлення з досвідом вузів Заходу показує, що поряд з навчальною та винахідницькою функціями в їх діяльності передбачаються і культурна та гуманістична функції. Останнє передбачає оволодіння студентами фундаментальними концепціями, усвідомлення, розуміння основних цінностей людства, цивілізацій і культур світу.

* ★ *

В останні роки проблемі гуманізації та гуманітаризації учбово-виховного процесу стали більше приділяти уваги в Полтавському державному медичному стоматологічному інституті.

Ректорат інституту ввів організаційні заходи серед професорсько-викладацького складу, кафедр з питань активізації процесу гуманізації та гуманітаризації освіти, виховання студентів:

— створено Раду по гуманізації та гуманітаризації учбово-виховного процесу;

— Вчена Рада інституту розглянула питання про хід виконання раніше названої постанови спільної колегії про викладання гуманітарних і соціально-політичних дисциплін;

— проведена учбово-методична конференція професорсько-викладацького складу з питання «Гуманізації та гуманітаризації учбово-виховного процесу в медичному інституті». Видані тези виступів цієї конференції, розроблені рекомендації;

— проведена учбово-методична конференція професорсько-викладацького складу з питання самостійної роботи студентів, формування у них творчих здібностей;

— підготовлено та видано план заходів по реалізації в інституті положень «Закону України про освіту»;

— розроблені деякі положення про здійснення гуманізації навчання в медичному вузі. Тези виступів з них направлені на науково-практичну конференцію в Комітет по науці та освіті Верховної Ради України, в Київський державний університет, в медичні журнали.

Першочерговим завданням поліпшення гуманітарної підготовки студентів є глибоке усвідомлення професорсько-викладацьким складом її суті та необхідності.

В інституті проведено анкетування професорсько-викладацького складу. Нас цікавило, наскільки викладачі знайомі з проблемою гуманізації та гуманітаризації учбово-виховного процесу, чи є необхідність активізації цієї роботи. Опитаний 171 викладач. На питання, чи знайомі вони з проблемою гуманізації та гуманітаризації вищої освіти, відповідали: всебічно — 6, в загальних рисах — 153, не знайомі — 12. На питання, чи необхідно щось робити для активізації гуманізації та гуманітаризації вищої освіти 154 чоловіки відповіли — «так».

Відповіді викладачів дозволяють зробити висновок, що більшість з них (153) знайомі з проблемою в загальних рисах. А що за цим приховано? Можна уявити, що більшість з них знають про Гуманізацію та гуманітаризацію поверхово. Тому вони говорять про необхідність активізації цієї проблеми. Є і такі, які не бажать будь-що робити для активізації гуманізації та гуманітаризації виховання і освіти. Один з них пише — «не вигадуйте нову суспільну роботу», а другий — «проведення конференції на дану тему — абсурд». Майже всі в своїх пропозиціях підкреслюють необхідність вивчення проблеми, читання для викладачів лекцій, наполегливіше вводити спеціальні курси по гуманітарних науках.

Враховуючи важливість і необхідність гуманізації та гуманітаризації освіти, їх загальний характер, особливості здійснен

ня в медичному вузі природно поставити питання: як же професорсько-викладацькому складу практично вирішити цю проблему?

Не всі кафедри мають однакові можливості для проведення гуманістичної спрямованості. Але одне вірно — всі кафедри мають в тій чи іншій мірі можливості гуманізації учбового процесу.

На наш погляд, **кафедри загальнотеоретичного та морфологічного профілю** на лекціях та на практичних заняттях повинні:

— при викладанні учбового матеріалу формувати у студентів науковий світогляд;

— висвітлювати роль соціального фактора у становленні і розвитку людського організму;

— розкривати соціальну сутність людини, показати природу гуманізму, загальнолюдських цінностей;

— закладати основи для формування у студентів умов для всебічного розвитку особистості, усіх її можливостей;

— створювати та закріплювати зв'язки викладача зі студентами, сприяти розвитку їх творчих можливостей;

— особистим прикладом стверджувати повагу до принципів загальнолюдської моралі;

— висвітлюючи історію виникнення, формування і розвитку своєї науки, розкривати роль вчених України, їх внесок у розвиток світової та вітчизняної науки;

— прищеплювати любов до української мови, української культури, літератури з метою відродження культурних традицій українського народу;

— прищеплювати навички організації самостійної роботи студентів;

— розвивати культуру спілкування в академічних групах і ін.

На клінічних кафедрах необхідно:

— ознайомлювати студентів з історією спеціальності та висвітлювати вклад клініцистів України в розвиток науки;

— прищеплювати основи медичної етики і деонтології, професійної психології;

— прищеплювати гордість за свою професію, виховувати в д-усі патріотизму, милосердя, працелюбства; — -

— притримуватися педагогічної етики, моралі, поваги до студента;

— формувати позицію лікаря в боротьбі з поганими звичками (наркоманія, алкоголізм, куріння);

— виховувати у студентів високу моральну компетентність, моральну зрілість, деонтологічну грамотність;

— вести викладання з орієнтацією на оволодіння студентами науковим^ мисленням, навичками аналітичного та критичного відношення при вивченні клініки захворювань, вмінням установлення діагнозу та призначення лікування.

Питання про людину, як про основний об'єкт медичних знань, вирішується неоднозначно на різних медичних кафедрах.

Кожна медична кафедра розглядає людину зі свого боку, в єдності яких дається загальне уявлення про об'єкт медичного пізнання. Зрозуміло, що і проблема гуманізації на кожній кафедрі має свої характерні особливості. Орієнтація об'єкта пізнання медицини на особистість має прогресивне значення.

Раніше в процесі навчання ми приймали все, що нам пропонувало «високе» керівництво. Панувала стійка демонстративна старанність. Це, як свідчить досвід, привело до спаду духовності, моралі, до падіння зацікавленості у знаннях, пониження елемента творчості в діяльності Викладачів. Знання починають глибоко засвоюватися під впливом внутрішніх мотивів студентів, тобто тієї сили, як?, спонукає їх до постановки мети і до її досягнення.

Вся робота по гуманізації навчання повинна починатися з першого курсу.

Викладачі молодших курсів навчання повинні допомагати студентам розібратися в об'єктивному характері загальнолюдських цінностей, їх незалежності від впливу політичних партій, суспільних, релігійних організацій.

Під час викладання загальнотеоретичних, морфологічних дисциплін, а також філософії, соціальної медицини, історії України і національної культури, історії медицини та інших дисциплін важливо виробляти у студентів високі моральні почуття і духовну культуру.

Конкретизація названих положень відбувається на старших курсах з переходом до вивчення клінічних дисциплін. Ми маємо на увазі той період навчання студентів, коли вони оволодівають теоретичними, практичними і професійно-моральними

ми основами лікувальної діяльності і такими моральними **навичками**, які потрібні для успішної праці терапевта, хірурга, стоматолога та ін

Клінічні кафедри мають величезні можливості формування працелюбства у студентів, що сприяє вихованню в майбутніх лікарів гуманного відношення до людей. Трудове виховання в процесі практичної діяльності студентів в клініках є однією з найсуттєвіших сторін процесу підготовки лікаря, його професійної орієнтації.

Роль вихователя в цій роботі велика. Він особистим прикладом утверджує повагу до принципів загальнолюдської моралі. Це цінується студентами. Переважна більшість їх з різноманітного роду опитування, анкетування підкреслюють цю рису діяльності викладача-вихователя.

В клініках студенти переконуються, що здоровий клімат в лікувальному закладі визначається не тільки професійними, але не в меншій мірі моральними установками медичного персоналу, взаємовідносинами між медпрацівниками і хворими.

Формування високої моралі в даних умовах є не просто доповненням до основної професії лікаря, але і необхідний елемент його освіти, його культури. Факти переконують, що рівень освіченості лікаря сам по собі ще не гарантує вірних поглядів студентів на навколишній світ, про відношення до нього людини і його роль і місце в ньому. Він повинен підтверджуватися моральними нормами, котрі формуються в процесі навчання, практики, праці. Моральні норми, об'єднані ідеями гуманізму, виступають як конструктивний початок практичної діяльності лікаря.

Досвід проведення навчальних занять багатьма кафедрами інституту підтверджує, що протягом усіх навчальних семестрів вони допомагають студентам оволодіти нормами загальнолюдської моралі і деонтологічними принципами.

Питайся гуманізації і гуманітаризації набувають особливого значення на черговому етапі навчання в інтернатурі, яке являється первинною спеціалізацією лікарів. Вона проводиться згідно з наказом МОЗ України від 02.04.1992 року № 53 в інститутах і на факультетах удосконалення лікарів циклами за принципом очно-заочного навчання.

Мета інтернатури — підвищення професійного рівня лікарів покращення їх практичної підготовки для самостійної лікарняної діяльності в установах охорони здоров'я.

Основний напрямок навчання у лікарів-стоматологів передбачає максимальну самостійну роботу зі стоматологічними хворими, **активну** роботу в спеціалізованих кабінетах або відділеннях: хірургічному, пародонтологічному, ортопедичному, фізіотерапевтичному, рентгенологічному та ін. На цьому етапі підготовка спеціаліста удосконалюється його знаннями з питань клініки, діагностики і лікування основних стоматологічних захворювань, диспансеризації.

Постійний робочий контакт з медичним персоналом, спілкування з хворими пов'язані як з нормами моралі, так і з де-онтологічними принципами. Їх оволодінню сприяють експертні перевірки кінцевого етапу роботи, ведення медичної документації, розгляд помилок і ускладнень в процесі діагностики і лікування цитрогенних аспектів в етіології деяких захворювань, клінічні особливості проявів в порожнині рота, таких захворювань як сифіліс, туберкульоз, СНІД і ін.

Програма навчання зобов'язує лікарів-інтернів виступати на конференціях, семінарах як з теоретичною доповіддю, так і з клінічними спостереженнями. Можна рекомендувати дляповідомлення такі теми «Історія медицини на Полтавщині», «Полтавський медичний стоматологічний інститут — його історія, основні напрями в розвитку», «Деонтологічні аспекти в роботі лікаря-стоматолога», «Передракові захворювання, профілактика, рання діагностика», «Клінічні прояви в порожнині рота, патології крові» і т. ін.

Лікарі-інтерни повинні слухати лекції ведучих спеціалістів СНД, України, вузу: ходити на засідання наукового товариства стоматологів, зустрічатись з обласними спеціалістами по організаційно-методичних питаннях стоматології. Цикл занять в онко-диспансері, дермато-венеричному диспансері, у відділенні гематології поглибить знання студентів по клініці багатьох захворювань, дозволить визначити тактику лікаря-стоматолога. По закінченні інтернатури в характеристиці об'єктивно відображаються ділові і характерні особливості лікаря.

Кафедри гуманітарних і суспільних наук повинні:

— забезпечити всебічний розвиток людини, як особистості і вищої цінності людства:

— допомогти теоретичним, морфологічним і клінічним кафедрам здійснювати гуманітарну орієнтацію, професійну підготовку студентів;

— озброїти майбутніх лікарів системою наукових знань про людину, суспільство, про історію всесвітньої, вітчизняної, національної культури;

— утверджувати повагу до принципів загальнолюдської моралі;

— відродити і закріпити прагнення до глибокого пізнання рідної мови, державної мови України, її історії, традицій та культури;

— готувати студентів до свідомого життя в душі взаєморозуміння, миру, співробітництва між усіма народами;

— формувати прагнення студентів до накопичення знань і використання їх в практичній діяльності і т. д.

Викладачі суспільних наук, соціальної медицини, основ права, іноземних та української мов і інших гуманітарних дисциплін мають великі можливості для формування культурного рівня студента. Ця можливість, як правило, використовується.

Однак дуже рідко в студентській аудиторії запрошуються артисти, художники, працівники музеїв. Чому не чути голосу нашої студентської художньої самодіяльності під час проведення вечорів в гуртожитках? Вона ж є носієм багатих традицій національної культури.

В справі гуманізації навчання та виховання студентства величезну роль відіграють всі суспільні та соціально-політичні дисципліни. Особливе місце серед них належатиме філософії. В минулі роки учбовим планом передбачалося вивчення марксистсько-ленінської філософії, в курсі якої відводилося небагато часу на вивчення сучасної філософії ХХ сторіччя. Це обмежувало можливості студентів стримати широкі наукові філософські знання.

В наш час одним з головних напрямків У вивченні суспільних дисциплін є філософський. Він включає набір таких учбових дисциплін, як вступ до філософії, соціальну філософію, основні спрямування світової філософії ХХ сторіччя, історію української філософії, діалектику і теорію пізнання, філософські і методологічні проблеми суспільних наук, філософські і методологічні проблеми гуманітарних наук, філософію і методологію науки і техніки, формування світогляду та культури особистості, історію філософії, філософські проблеми медицини та ІНШІ.

Серед перерахованих дисциплін визначаються обов'язкові спецкурси, які за пропозицією ради по гуманізації затверджує Вчена Рада інституту. Філософські знання складають основу філософської культури особи. Завдяки цим знанням студент пізнає, що собою являє світ, як він розвивається, яке місце в ньому належить людині і т. п. Наукова філософія, взаємодіючи з конкретними медичними знаннями, дозволяє останнім створювати загальнонаукову картину світу, формує світогляд, озброює загальнолюдськими нормами моралі.

Отримані студентом в процесі вивчення філософії знання дають йому можливість визначати у відповідності зі своїми поглядами творчий характер своєї діяльності. Це дуже важливо для лікаря.

Немалу роль у формуванні особистості лікаря відіграє політична культура студента. Вона властива всім людям, в тому числі і молоді. Але в одних вона виявляється на високому рівні, в інших — менш високому, є й такі, в яких вона тільки з'являється. Тому вихованню політичної культури необхідно приділяти увагу як в процесі навчання, так і в процесі виховання.

Може виникнути у деякої частини викладачів нерозуміння: знову політична культура? Не знову, а постійно. Бо політична культура — це тісний зв'язок політичних знань, поглядів, переконань із загальнополітичною діяльністю людей, Вона сприяє створенню певних цінностей, розвитку і вдосконаленню самої людини.

Отримані студентом загальнотеоретичні, гуманітарні та соціально-політичні знання характеризують рівень політичної культури. Від рівня оволодіння моральними якостями залежить політична зрілість спеціаліста, дуже необхідна зараз, як протилежність байдужості, політичної наївності, незрілості. Утверд- ■ жепня політичної культури сприяє процесу громадського становлення Людини, вихованню гро'мадян, здатних до свідомої практичної діяльності на користь своєму народу, на користь Україні. Ця робота повинна здійснюватися в учбово-виховному процесі інституту незалежно від політичних партій, інших громадських та релігійних організацій.

Виходячи з цього, вищезазначені положення по гуманізації використовуються на протязі всього учбово-виховного процесу. При цьому дуже важливо керуватися основними принципами освіти:

- доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою;
- рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку;
- гуманізм, демократизм;
- пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей над політичними і класовими інтересами;
- органічний зв'язок з національною історією, культурою, традиціями;
- незалежність державної системи освіти від політичних партій, інших громадських і релігійних організацій;
- науковий, світський характер освіти у державних навчально-виховних закладах;
- інтеграція з наукою і виробництвом, взаємозв'язок з освітою інших країн;
- гнучкість і прогностичність системи освіти;
- єдність і наступність системи освіти;
- безперервність і різноманітність освіти;
- відповідність освіти світовому рівню;
- поєднання державного управління і громадського самоврядування в системі освіти («Закон України про освіту», ст. 5, «Радянська Україна», 26 червня 1991 р.).

У відповідності з перерахованими основними принципами освіти слід здійснювати весь навчально-виховний процес.

Втілюючи в життя в процесі навчання основні принципи ⁴ освіти, викладачі виробляють у студентів систему світогляду, яка визнає цінність людини як особи, людяність, як найбільш важливу для лікаря норму відношень між людьми.

У, Так закладаються основи того, що положення гуманізації утверджуються у психіці студента на рівень автоматизму, прийняття аморальних рішень виключається. Це може бути досягнуто тільки тоді, коли гуманітарна культура пройде через весь учбовий план усіх наук, які викладаються в інституті. Кожен викладач повинен глибоко осмислювати це завдання. Це досить нелегко, але на допомогу йому приходять сучасна обстановка, яка характеризується поверненням до людини її потреб та інтересів.

Доцільно на кожній кафедрі продумати і підготувати методичні рекомендації по виконанню гуманітарної спрямованості дисциплін. Важливо, щоб в них було видано своє бачення гуманістичної спрямованості теми. Тут порадимо викласти загальну

мету, а також дати історико-методичну довідку по даному питанню, вказати місце і роль національних вчених, які внесли вклад у розвиток проблеми, що вивчається. Разом з цим, акцентувати увагу на ті загальнолюдські моральні цінності, якими повинен володіти студент, як майбутній лікар, в своїй практичній діяльності.

Само по собі, науковий, аргументований виклад учбового матеріалу, відношення до нього викладача формують, виховують у студентів якості, які характеризують його, як людину з високою культурою, доброзичливістю, тактом, що виявляються у відношеннях до інших студентів, до хворих. Рекомендації не повинні розглядатися, як вияв керівних настанов на необхідність саме тут пов'язати викладений матеріал з гуманістичними положеннями. Але така прив'язка не повинна бути штучною, нав'язливою. Це повинно бути природним процесом, який закономірно впливає зі змісту учбового матеріалу. Рекомендації розглядаються як порада для проведення гуманістичної спрямованості на заняттях. Де і як краще це зробити, вирішують викладачі. Усвідомлення викладачем необхідності і важливості цієї роботи допоможе забезпечити гуманітарну орієнтацію професійної підготовки студентів, закликавши його до життя і роботи в ім'я людини, людства.

В свій час на кафедрах були створені методичні рекомендації по методологічній та соціальній спрямованості дисциплін, які викладають у вузі. Має рацію проаналізувати цей досвід краще, що відповідає вимогам сучасного розвитку науки і практики, сучасним умовам — використати.

Чому вчить цей досвід? Він вчить:

По-перше: Включати у зміст учбових дисциплін матеріали про вітчизняних вчених, висвітлювати їх наукові та життєві долі, їх відношення до подій свого часу. Викладений таким чином матеріал дозволяє студентам пізнати предмет, який вивчається, як Частина культури всього людства, свого народу.

Це запитання успішно вирішується на кафедрі оперативної хірургії і топографічної анатомії. Тут всебічно висвітлюється вклад видатних вітчизняних вчених: М. І. Пирогова в становленні курсу оперативної хірургії і топографічної анатомії, В. М. Шевкуненко, П. О. Купріянова, О. М. Максименкова, В. З. Кованова, Ю. М. Лопухіна, Т. В. Золотарьової та ін.

- На кафедрі факультетської хірургії (зав. кафедрою проф. 22

Ф. І. Дуденко) при вивченні різноманітних розділів хірургічних захворювань висвітлюється внесок вітчизняних та українських вчених у вивченні актуальних проблем захворювань.

По-друге: широко впроваджувати у вивчення положень медичної етики та деонтології. Кожен учбовий предмет враховує їх потреби у зміст свого курсу.

Велику увагу цьому питанню відводять усі кафедри.

На кафедрі дитячих хвороб (зав. кафедрою проф. М. М. Пе-ши'ї), на практичних заняттях та лекціях звертається увага студентів на деонтологічні аспекти взаємовідношень медичних робітників з родичами хворої дитини, вміння вислухати їх, спостерігати та в міру необхідності кваліфіковано подавати їм швидку допомогу. Ці вимоги використовувались викладачами і студентами, які виїздили в Таджикистан для надання медичної допомоги дітям.

На кафедрі госпітальної терапевтичної стоматології (зав. кафедрою проф. А. К. Ніколішин) деонтологічний аспект в діяльності стоматолога вважають дуже важливим. Як відзначають проф. П. Т. Максименко, проф. А. К. Ніколішин, проф. Д. С. Кін дій, відвідування лікаря-стоматолога — велике психоемоційне випробування. Воно створюється особливостями організації роботи стоматолога, а також «недоброю славою, яку розповсюджують окремі пацієнти про надзвичайну болючість стоматологічних маніпуляцій. В таких умовах деонтологічний підхід набуває великого значення.

На кафедрі факультетської терапії (зав. кафедрою доцент Є. О. Воробйов) справедливо вважають, що актуальність деонтологічної проблеми пов'язана з тим, що кожен рік в лікувальні заклади приходять багато молодих лікарів, які повинні стати спадкоємцями кращих традицій медицини.

На кафедрі госпітальної терапії (зав. кафедрою доц. І. П. Катеренчук) при вивченні внутрішніх хвороб звертається увага студентів на те, що людина є продуктом як біологічного, так і соціального розвитку. У зв'язку з цим лікування потребує врахування як спадкових, так і соціальних факторів.

Приведені приклади свідчать про те, що в інституті велику увагу надають деонтологічному вихованню студентів. Але зовсім невірно, коли цей процес відносять тільки до старших курсів і клінічних кафедр.

Виховання почуття лікарського обов'язку у майбутнього лі-

каря починається з першого курсу. Кафедри, які ведуть заняття на молодших курсах під час викладання учбового матеріалу, висвітлюють принципи загальнолюдської моралі, їх конкретний вияв в медицині. Гуманізм в медицині — це погляд, який прищеплює повагу до гідності і права людини, піклування про її благо, здоров'я, про утворення сприятливих умов життя людей. Гіпократ вчив: «Все, що необхідно робити, роби спокійно і вміло. Хворих необхідно підтримати дружньо, співчутливо, веселим словом. Необхідно думати лише про хворого». Ці думки пронизують зміст усіх предметів, що вивчаються на молодших курсах. На всіх заняттях потрібно постійно нагадувати і надихати твердо впевненість, що лікар повинен бути доброю, гуманною людиною. Доречний вислів В. Я. Данилевського, що «людина має право бути поганим художником чи теслярем, але вона не має права бути поганим лікарем». Тому академік Н. Д. Зелінський писав: «Наші сучасні вимоги до лікаря — це бути людиною великої культури та великого етичного рівня».

По-третє: Обґрунтовувати важливість здорового способу життя і роль медицини у вирішенні цього питання. Цьому надають велику увагу при навчанні студентів на кафедрі нормальної фізіології, медичної біофізики, інформатики та нової медичної техніки (зав. кафедрою, проф. В. П. Міщенко). Своім досвідом колектив кафедри поділився на інститутській конференції з питань гуманізації учбового процесу (Тези виступів на конференції). Ці питання знаходять відображення і під час навчання на кафедрі соціальної медицини та організації охорони здоров'я (зав. кафедрою доц. А. О. Лагутін).

По-четверте: Найважливішим принципом учбового процесу є індивідуалізація навчання студентів під керівництвом викладачів. В інших формах навчання — вдосконалювати діалогічне спілкування викладачів та студентів, як необхідну умову демократизації взаємовідношень. Успішно вирішується це питання на кафедрі акушерства та гінекології (зав. кафедрою доц. А. М. Громова), на кафедрах стоматологічного профілю.

По-п'яте: За допомогою використання деякого досвіду і нових форм та методів навчання необхідно дати студентам систему наукових знань про людину, суспільство, історію світової та національної культури, орієнтувати їх на з'ясування ролі людини у перетворенні сучасного людства.

Звичайно, досвід, нагромаджений на кафедрах, набагато біль- 24

ший, ніж ми назвали. Праця над методичними рекомендаціями по гуманістичній спрямованості здійснюється не на порожньому місці, вона має під собою достатній фундамент.

У використанні зазначеного досвіду виключно велика роль усього професорсько-викладацького складу. Викладач, як професіональний спеціаліст, який проводить учбову роботу зі студентами, який передає їм знання, громадський та життєвий досвід, який готує молоде покоління до життя, сам повинен бути яскравою, духовно багатою, творчою особою.

В тезах виступу на учбово-методичній конференції про «Гуманізацію та гуманітаризацію учбово-виховної роботи в медичному вузі» доцент В. М. Іщук справедливо підкреслив, що «соціально-психологічна ефективність викладацької діяльності в великій мірі залежить від уміння та можливостей кожного викладача використовувати У своїх діях закономірності лідерства, особистого авторитету».

Викладач повинен бути майстром своєї справи. Основними компонентами педагогічної майстерності є:

— широкий світогляд та гуманітарна спрямованість навчальної діяльності:

— висока професійна підготовка, глибоке знання предмета, якому він навчає;

— володіння загальноприйнятими методами навчання і виховання, чіткими індивідуальними особливостями;

— педагогічний такт, взаєморозуміння зі студентами, діловий контакт з ними.

У «Законі України про освіту» підкреслюється, що викладацькою діяльністю можуть займатися люди з високими моральними якостями, які мають належну освіту, — професійну, практичну підготовку, фізичний стан, який дозволяє виконувати' обов'язки педагогічного працівника.

Сучасні умови вимагають від викладача не тільки фундаментальної професійної підготовки, але і вміння динамічно відноситись до громадсько-політичних обставин в суспільстві. Сьогодні необхідно, щоб кожен викладач глибоко зрозумів важливість і необхідність гуманітарної спрямованості в учбовому процесі, особистим прикладом формував у студентів гуманізм та інші високі моральні якості.

Увесь тягар вирішення поставлених завдань лягає на кафедри. З метою забезпечення успішного їх вирішення потрібно постійно змінювати і поліпшувати зв'язок загальнопедагогічних.

морфологічних і клінічних кафедр з кафедрами гуманітарного профілю; широко залучати до викладання у вузі діячів науки і культури, мистецтва, релігії, політики, права та ін.

На сьогодні у засобах формування загальнолюдських цінностей відбуваються серйозні зміни. Як ніколи раніше, впроваджується основний педагогічний принцип — взаємозв'язок навчання та виховання. В «Законі України про освіту» підкреслюється, що вища освіта забезпечує не тільки фундаментальну наукову, але і загальнокультурну підготовку. З цією метою серед видів діяльності вищого навчального закладу важливе місце відводиться культурно-освітній роботі. Основними шляхами формування загальнолюдських цінностей є навчально-виховний процес, процес навчання та виховання в позаучбовий час, самопідготовка студентів, структура спілкування.

Гуманітаризація освіти досягається за рахунок змісту викладання гуманітарних і соціально-політичних дисциплін, а це залежить від багатьох компонентів: від складу і підготовки викладачів, від кількості навчальних годин, від ретельно продуманих навчального плану і програм, від навчально-методичного забезпечення та іншого.

В цьому напрямку важливим є не тільки підготовка викладачів гуманітарного профілю, але й їх перепідготовка, особливо в сучасних умовах, коли вводяться нові дисципліни.

Не менш важливим треба вважати кількість навчального часу, відведеного на вивчення навчальних предметів. Раніше відведений час на гуманітарні науки був обмеженим. Зараз у відповідності з республіканською концепцією на вивчення гуманітарних і соціально-політичних дисциплін передбачається виділення близько 20 — 25% від загального навчального часу. У цьому відношенні ми наближаємося до вузів Америки та Європи.

У відповідності з цією концепцією гуманітарна і соціально-політична освіта передбачає обов'язкове вивчення базових курсів у наступних напрямках:

— історичне (світова історія, історія України, історія міжнародних відносин, політична історія ХХ ст. та ін.);

— філософське (вступ до філософії, соціальна філософія та ін.);

— економічне (основи економічної історії, історія економічних вчень та ін.);

— соціально-політичне (політологія, основи соціології, історія соціально-політичних вчень та ін.);

— культурологічне (історія і теорія світової та вітчизняної культури, історія вітчизняної та світової літератури та ін.).

За рекомендацією Ради гуманітарних наук, Вчена Рада вузу визначає для вивчення студентами одну обов'язкову дисципліну з числа вищеперерахованих базових курсів. Крім цих дисциплін, можуть бути вибрані інші. Обов'язковою умовою є вивчення спецкурсів з україністики у кожному з напрямів. Концепція пропонує вивчення ряду факультативних курсів (філософські проблеми медицини, естетика, маркетинг, менеджмент, теорія пізнання і проблеми діагностики та інше).

В інституті перераховані пропозиції втілюються в життя. Однак, потрібно визнати, що не все виконано в напрямі гуманітаризації: не продумані зміст, обсяг, послідовність вивчення дисциплін; недостатньо втілюється вивчення факультативних курсів, мало методичних розробок з цих предметів, особливо методичних рекомендацій для студентів і т. д.

При проведенні анкетування з питань гуманізації та гуманітаризації освіти більшість викладачів клінічних дисциплін пропонують збільшити час на вивчення гуманітарних наук, особливо на етику, соціологію, культурологію. Проводячи заняття на старших курсах, вони відчують недоліки в гуманітарній підготовці студентів.

Практичне здійснення гуманітаризації та гуманізації освіти дасть можливість студентам оволодіти фундаментальними науковими знаннями, досягненнями світової, вітчизняної і національної культури, формування в них наукового світогляду, високих громадянських і моральних якостей. Здійснення гуманізації та гуманітаризації в навчальному процесі медичного вузу — це тільки один бік справи, другою, не менш важливою, є робота по вивченню і вихованню студентів у позаучбовий час.

У недалекому минулому ця робота мала свою структуру, свій механізм керування. Пануючий в той період адміністративно-командний стиль управління в поєднанні з абсолютизованим класово-партійним підходом привів до численних недоліків. Вони виявились як у змісті, так і у організації виховної роботи.

Якщо розглядати недоліки за змістом, то вони, перш за все, виявились у зневазі до загальнолюдських цінностей, загально

людської моралі. Не менш серйозні недоліки мали місце в організації цієї роботи.

Тепер різні партії і течії зайняті перш за все боротьбою за утвердження своєї ідеології. Питання політики відштовхнули на другий план виховні та інші проблеми.

У кращому випадку на мітингах та зборах згадують про те, що молодь володіє величезним потенціалом, великою силою впливу, посилаючись при цьому на відому акцію студентів у м. Києві в 1990 р.

Обставини, що склалися, виявилися корисними частині викладачів, які ніколи не поважали виховний процес, завжди прагнули відхилитися від роботи зі студентами, рахуючи, що вони дорослі люди, то нема чого їх «повчати». Це миттєво відбилось на стані справ серед молоді: збільшились факти безкультур'я, з'явилися факти аморальності, неякісного відношення до навчання, недисциплінованості та ін.

В подібних умовах вся відповідальність за організацію і проведення виховної роботи в позаучбовий час лягає на ректорат, деканат, кафедри, весь професорсько-викладацький склад.

В інституті створена структура організації виховної роботи. В академічній групі керує виховною роботою наставник, призначений із числа найбільш підготовлених та закоханих у роботу зі студентами викладачів. Він разом зі студентами вирішує, які заходи слід проводити. Як правило, планується виховна година. Вона проводиться у вільний від учбових занять час або після занять за згодою зі студентами. Неодноразово проведені опитування студентів показують, що вони схвалюють таку систему роботи.

У сучасних умовах наставництво визначено «Законом України про освіту», як обов'язок викладачів. В інституті склався великий колектив наставників, які користуються значним авторитетом серед студентів.

На кафедрах для керівництва виховною роботою серед студентів введені замісники завідуючих кафедрами по виховній роботі. На них накладається певне коло обов'язків — вони керують наставниками, допомагають їм у проведенні виховних заходів, організують «тиждень кафедри» у гуртожитках, узагальнюють досвід роботи своїх товаришів і заслуховують їх на засіданні кафедр.

Заслуговує на увагу така форма роботи, як «Тиждень кафедри», він планується-деканатом на півріччя, а зміст його про

ведення розробляє сама кафедра. Як правило, «Тиждень кафедри» проходить цікаво.

Проведення «Тижня кафедри» залежить від того, яку увагу його організації приділяє завідуючий кафедрою. В проведенні «Тижня кафедри» позитивний досвід має кафедра анатомії людини стоматологічного факультету (зав. кафедрою проф. Т. О. Дещук, зав. учбовою частиною доц. І. В. Мислюк, заступник зав. кафедрою виховної роботи Е. В. Таран). Під їх керівництвом і безпосередній участі всі викладачі — часті гості гуртожитку. Отримавши графік проведення «Тижня кафедри», колектив на найближчому засіданні розглядає і обговорює питання про те, як краще проводити роботу в гуртожитку. Тут конкретно намічаються заходи колективного плану, тобто, що необхідно провести спільними зусиллями всіх викладачів. При цьому звертається увага на різноманітність форм, втілення яких виховує у студентів норми загальнолюдської моралі і культури.

Так, в осінньому семестрі 1991 — 1992 учбового року проводився літературно-музичний вечір «Без верби і калини немає України», а у весняному семестрі вечір «Рідна' мати моя». Викладачі цієї кафедри проводять роботу з студентами не тільки під час «Тижня кафедри». В інший час викладачі провели зустріч студентів з учасницею Олімпійських ігор в Сеулі С. Г. Колчіпою; з воїном-інтернаціоналістом студентом 5 курсу стоматологічного факультету Віктором Скориком та іншими. Поряд з цим викладачі кафедри проводять індивідуальну роботу. Скромна праця викладачів, їх досвід заслуговують на увагу.

Добре проводять таку ж роботу і на кафедрі біохімії (зав. кафедрою проф. Л. М. Тарасенко, зам. зав. кафедрою по виховній роботі доц. В. О. Розуван) та ін.

Необхідно сміливіше відшукувати нові форми виховного впливу на студентів у стінах інституту. Як позитивний приклад можна навести роботу кафедри нормальної фізіології (зав. кафедрою проф. В. П. Міщенко), яка організувала виставку, присвячену 178-й річниці з дня народження Т. Г. Шевченка.

Презентація виставки, проведена 9 березня 1992 р., покаа зала, яку велику цікавість виявили до неї студенти, викладачі та співробітники інституту. Па виставці була продемонстрована рідкісна колекція поштових марок, листівок та конвертів, присвячених Т. Г. Шевченку, зібрана доц. В. Г. Лазаровичем/

Ця кафедра організувала ще одну виставку, присвячену тій же знаменній даті. На ній були представлені репродукції художніх творів геніального поета та художника-реаліста Т. Г. Шевченка. Виставка відобразила в загальнодоступній формі творчий шлях геніального сина українського народу, видатного майстра живопису і графіки, засновника критичного реалізму в українському образотворчому мистецтві.

Для координації виховної роботи в інституті введені замісники деканів факультетів по виховній роботі, якими наказом по інституту призначені викладачі кафедри суспільних наук. Від ініціативи, організаторських здібностей названих товаришів залежить багато.

В інституті цю роботу очолює ректорат. Функції і обов'язки проректора по виховній роботі покладені на помічника ректора.

Названі посади замісників деканів і проректора по виховній роботі виконуються на громадських засадах.

Відомо, що проти впровадженої структури маються заперечення. Але ми ще раз підкреслюємо, що проблеми виховання — це проблеми формування спеціалістів, а саме з цього потрібно виходити.

Серед інших форм роботи по вихованню студентів важливе місце займає виробнича практика. Складовою частиною її змісту є необхідність отримання студентами практичних навичок санітарно-освітньої роботи, ознайомлення з планом санітарно-освітньої роботи лікарні, брати активну участь в суспільному житті лікарні.

Під час виробничої практики студент повинен прочитати лекцію в міській чи сільській аудиторії на актуальну санітарно-освітницьку тему, приділивши особливу увагу пропаганді здорового способу життя.

Розмірковуючи про необхідність гуманістичної направленості виховання студентів, необхідно пам'ятати, що вона йде разом з професійною направленістю учбово-виховного процесу. В процесі виховання ми повинні виходити з того, що готуємо лікаря. Це має виявитися завжди і всюди: і в оформленні наочності, і в відношеннях між студентами і викладачами, і в суспільних заходах у гуртожитках.

★**

Роблячи висновки із викладеного, можемо відповісти на питання: «У чому ж особливість тієї системи праці, яка пропо- 30

нується авторами з метою активізації гуманізації та гуманітаризації учбового процесу?».

По-перше, підвищення виховної функції навчання на основі гуманістичного підходу. Ця проблема не нова. Вона завжди відігравала важливу роль у формуванні спеціаліста. Однак сьогодні набула особливого значення. Необхідно підкреслити, що кожен викладач перш за все виступає як спеціаліст своєї справи. Він викладає свою дисципліну як в теоретичному, так і в практичному плані, озброює студентів знаннями свого предмета. Але цей процес обов'язково підпорядкований гуманітарній спрямованості, вихованню студентів як свідомих громадян, формуванню у них наукового світогляду.

По-друге, підвищення уваги всіх кафедр: загальнотеоретичних, морфологічних, клінічних та гуманітарних — до медичної етики і деонтології, які відкривають виключно великі можливості виховання у студентів загальнолюдських цінностей, вкрай необхідних лікарю. Аналіз тих якостей, які повинен мати лікар, показує, що вони в своїй єдності утворюють професійно-моральну культуру. Ця культура забезпечує необхідні умови для ефективної діяльності лікаря. Важливо звернути увагу на те, що зміст професійної культури формується набагато швидше, ніж моральної. Цей фактор підштовхує кожного викладача активізувати виховний вплив на студентів з метою формування таких норм загальнолюдської моралі, як правдивість, справедливість, відданість, гуманізм, милосердя, доброта, стриманість, трудо-любивість, розсудливість та ін.

По-третє, озброєння студентів не тільки теоретичними знаннями, але й практичними навичками, вміннями, які дозволяють лікарю в своїй діяльності широко і вміло використовувати знання, отримані в інституті, втілювати у життя якості, отримані під час учбово-виховного процесу. Студент повинен систематично і глибоко оволодівати практичними навичками, професійною майстерністю. Завдання викладача — використовувати практичні заняття біля ліжка хворого, під час практики у лікарнях, поліклініках, на дільницях, у будь-яких медичних закладах, озброювати студентів навичками та вміннями. Надбані студентами в інституті знання та якості перевіряються тільки в їх практичній діяльності.

По-четверте, широке використання всіх форм та методів роботи по вихованню студентів в позаучбовий час. Викладачі володіють великим арсеналом засобів виховного впливу на

Студентів. Найбільш поширеними йвляються лекції та бесіди. Вони найчастіше використовуються. Але не слід вважати, що вони мають магічний вплив.

У відповідності з новими вимогами дня, доцільно здійснювати пошук нових шляхів для формування особистості лікаря. Підвищення його загальнокультурного рівня.

По-п'яте, необхідність глибокого усвідомлення кожним викладачем свого місця у вирішенні завдань по гуманізації та гуманітаризації учбово-виховного процесу, а від керівників факультетів і кафедр — компетентного керування учбово-виховним процесом, оволодіння принципами, формами і методами роботи по формуванню гуманістичної зрілості майбутніх лікарів; по формуванню у студентів таких властивостей, які необхідні для їх професійної діяльності.

Все це досягається не стихійно, а в результаті великої цілеспрямованої роботи усього учбового процесу. Кожна кафедра повинна всебічно переглянути з точки зору гуманістичної спрямованості всі свої плани, посібники, методичні рекомендації по проведенню занять зі студентами.

По-шосте, у новому навчальному році для медичних вузів визначений новий перелік навчальних гуманітарних, суспільних та соціально-політичних дисциплін. Зроблено їх перегрупування. Зменшена їх кількість та кількість годин. Це вже не відповідає тій концепції, про яку йй писали раніше. Це, в свою чергу, зменшує можливість гуманітаризації бСвіти. Зараз необхідно, перш за все, забезпечити перехід до нОвОго рівня підготовки лікарів на основі гуманізації усіх дисциплін, які викладаються у медичних вузах.

З урахуванням реальних змін професорсько-викладацький склад інституту повинен робити ще більше для того, щоб забезпечити гуманістичну спрямованість освіти, формування творчого потенціалу особистості, пріоритет загальнолюдських духовних цінностей в підготовці майбутнього спеціаліста.

По-сьоме, з метою підвищення професійних знань введено навчання лікарів-інтернів в очно-заочній інтернатурі з різницею навчання в залежності від спеціалізації.

Таким чином, зміцнення світоглядної та гуманістичної спрямованості учбово-виховного процесу в медичному вузі — одна з важливіших проблем сучасного розвитку інституту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Україна. Закон. Закон УРСР про освіту //Відомості Верховної Ради УРСР — 1991—IV. 34.— 20 серпня 1991., ст. 451—с. 943—962.
2. Архивариусы и новаторы: Гуманизация и гуманитаризация образования //Вести, высшей школы. — 1990. — № 11 — с. 41—45.
3. Будущее высшей школы //Актуальные проблемы высшей и средней специальной школы: НИИВШ. — М., 1990 — Вып. 4. — с. 4—8.
4. Гуманизм и антигуманизм в медицине: Метод, разработка для студентов. — М., 1984. — 104 с.
5. Гуманизация и гуманитаризация образования //Вести, высшей школы. — 1990. — № 12. — с. 18—28.
6. Гуманитаризация образования и перестройка преподавания социально-политических наук // Вести, высшей школы. — 1991. — № 1. — с. 26—34.
7. Деидеологизация: возрождение духовности //Вести, высшей школы— 1990. — № 8. — с. 38.
8. Деонтология в медицине. — Москва. Медицина, 1988. — т. 1. — 345 с., т. II — 412 с.
9. Дудченко М. А., Казаков К). М. Деонтология в клинической практике врача: Методические указания для студентов. МЗ УССР. — Полтава; 1988. — 31 с.
10. Игамбердиев А. Антропный принцип: единство гуманитарного и естественного научного //Вести. высшей школы. — 1991. — № 8, — с. 57—68.
11. Калинин Е. В. Высшая школа в системе непрерывного образования. — М., 1990. — 142 с.
12. Купцов В. Образование в современном Мире //Свободная мысль.— 1991. — № 16. — с. 70—82.
13. Методические рекомендации для студентов по овладению медицинской этикой и деонтологией. — Полтава, 1982, — 78 с.

14. Методическая и мировоззренческая направленность преподавания оперативной хирургии и топографической анатомии (К. И. Кульчицкий, Н. В. Попов, Н. С. Скрипников, И. С. Еленский): Методические рекомендации. — Полтава—Киев, 1990. — 51 с.

15. Моисеев Н. Рациональный гуманизм //Общественные науки и современность. — 1992. — № 3. — с. 147—152.

16. Никифорова А. Ф. Мировоззренческая обусловленность интеллигентности специалиста-медика //Философ, вопросы медицины и биологии: Сб. науч. тр. — К., 1991. — с. 121—129.

17. Обухова Н. Г. У. гуманистические ориентации учителя //ВВШ. — 1991. — № 12. — с. 33—35.

18. Проблемы и перспективы гуманитаризации //Вести, высшей школы. — 1991. — № 9. — с. 29—30.

19. Розробка та впровадження в процес підготовки медичних кадрів сучасних технологій навчання //Тези доповідей учбово-методичної конференції 27—29 травня 1992 року. — Київ—Тернопіль, 1992. — 255 с.

20. Смольников А. И., Федоренко Е. Г. Врачебная этика. — 2-е изд., перераб. и доп. — К. Здоров'я, 1982. — 96 с.

21. Старченко Т. Е. Вища школа на шляху оновлення. — Львів 1991. — 125 с.

22. Ягодин Т. А. Через гуманизацию и демократизацию к новому качеству образования. Доклад Ягодина Г. А. на съезде работников народного образования. Вести, высш. школы. — 1989. — № 3. ■— с. 4—25.

ГУМАНІЗАЦІЯ ТА ГУМАНІТАРИЗАЦІЯ
УЧБОВО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ В
МЕДИЧНОМУ ІНСТИТУТІ

Теорія та практика

Полтава—1992

Підписано до друку 31.07.92 р. Формат 60 x 84¹/і^в- Гарнітура новога-
зетна. Високий друк. Друк, аркушів. 2,25. Тираж 3000. Зам. № 5165. Ціна договірна.